

IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN FAOLIYAT YURITISH TURLARI

SAYRAM HAMRAQULOVA FARXODOVNA

Navoiy Davlat Universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi 1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning samarali yo'llari, ta'lim jarayonida ularning salohiyatini ro'yobga chiqarish usullari va bu boradagi ilg'or pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Iqtidorli o'quvchilarni aniqlash, ularni rag'batlantirish, o'quv jarayonida mustaqil izlanishga yo'naltirish, shuningdek, individual va guruhli ishlash shakllari orqali ularning bilim va ko'nikmalarini chuqurlashtirish mexanizmlari yoritiladi. Maqolada zamonaviy ta'lim texnologiyalari, innovatsion metodlar, loyiha asosida o'qitish va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar asosida fikrlar bildirilgan. Ushbu yondashuvlar nafaqat o'quvchining intellektual salohiyatini oshiradi, balki ularni mustaqil qaror qabul qilishga, liderlik va ijtimoiy faollikka yo'naltiradi.

Kalit so'zlar: *iqtidorli o'quvchilar, innovatsion ta'lim, ijodiy fikrlash, individual yondashuv, pedagogik metodlar, rivojlantiruvchi muhit, tanlovlar va olimpiadalar.*

KIRISH

Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan ilmiy-texnikaviy taraqqiyot davrida ta'lim tizimining oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – iqtidorli o'quvchilarni aniqlash, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va salohiyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga imkon yaratishdir. Iqtidorli o'quvchilar jamiyatning kelajakdagi yetakchilari, ilm-fan va texnologiyaning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Shu bois, ularning qiziqishlari va intellektual ehtiyojlariga mos

ravishda ta'lim-tarbiya berish, ijodiy fikrlashlarini rivojlantirish, ilmiy izlanishlarga yo'naltirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Zamonaviy pedagogikada iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash maxsus metodika va yondashuvlarni talab qiladi. An'anaviy dars shakllaridan tashqari, interaktiv usullar, loyiha asosidagi ta'lim, mustaqil izlanishlar va ilmiy-tadqiqot ishlari orqali o'quvchilarning intellektual salohiyatini yanada yuksaltirish mumkin. Mazkur maqolada iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash turlari, ularning afzalliklari va amaliy natijalari haqida so'z yuritiladi.

ASOSIY QISM

Iqtidorli o'quvchilar bilan faoliyat yuritish ta'lim tizimining muhim va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biridir. Bunday o'quvchilar bilan ishlashda oddiy usullar emas, balki yangicha, kreativ yondashuvlar talab etiladi. Ularning tabiiy intellektual salohiyati va ijodiy fikrlash qobiliyatini to'g'ri yo'naltirish orqali ularga katta imkoniyatlar eshigi ochiladi.

Avvalo, o'quvchining qiziqishini aniqlash muhim. Bu bosqichda turli so'rovnomalar, suhbatlar va amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchining tabiiy moyilligini aniqlash mumkin. Misol uchun, kimdadir texnikaga, boshqasida esa adabiyotga yoki san'atga bo'lgan qiziqish kuchli bo'ladi. Shu asosda individual yondashuvlar ishlab chiqiladi.

Keyingi bosqichda o'quvchilarga mustaqil ishlash imkoniyatini yaratish lozim. Ularga ilmiy izlanish olib borish, kichik tajribalar qilish, ijodiy ishlanmalarni taqdim etish imkonini berish orqali ular o'z salohiyatini amalda sinab ko'rishadi. Masalan, "Ilmiy laboratoriya" muhiti tashkil etilib, bunda har bir o'quvchi o'z g'oyasini real loyiha shaklida namoyish etadi.

Ijodiy yozuv mashg'ulotlari esa o'quvchilarning tasavvurini, nutq madaniyatini va tahliliy fikrlashini rivojlantiradi. Ular esse, maqola, hikoya yoki

ilmiy izoh yozish orqali o'z fikrlarini mustaqil va mantiqiy tarzda ifodalashni o'rganishadi.

Bundan tashqari, turli tanlov va bellashuvlar, debatlar, fanlararo loyihalar orqali o'quvchilarning fikrlash doirasi kengayadi. Ular nafaqat raqobatda qatnashadi, balki jamoaviy ishlashni, muloqot qilishni, o'z nuqtayi nazarini himoya qilishni ham o'rganishadi.

Mentorlik tizimi ham iqtidorli o'quvchilar uchun foydali bo'lib, ularga malakali pedagog yoki soha mutaxassisi yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Bu individual yondashuv o'quvchining izlanishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi, bilimni chuqurlashtiradi va kelajakda o'z yo'lini aniq tanlashiga yordam beradi.

Oxir-oqibat, ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish orqali o'quvchilar jamiyatdagi muammolarni hal qilishda o'z hissasini qo'shadi. Bu ularda liderlik fazilatlarini, mas'uliyat hissini va amaliy bilimlarni rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda yangicha, kreativ va amaliy yondashuvlar ularning intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlab, kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Quyida iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda qo'llaniladigan kreativ yondashuvlar bo'yicha taqqoslovchi jadval berilgan. Jadvalda har bir metodning asosiy yo'nalishi, maqsadi va kutilyotgan samarasi ko'rsatilgan:

Yondashuv turi	Maqsadi	Amaliy qo'llanilishi	Kutilayotgan natija
Qiziqishni aniqlash	O'quvchining tabiiy moyilligini aniqlash	So'rovnomalar, suhbatlar, qiziqish testlari	O'quvchi o'ziga mos sohani topadi, o'rganishga rag'batl ortadi
Mustaqil izlanish	Mustaqil fikrlash va amaliyotga o'rgatish	Ilmiy tajribalar, kichik loyihalar	Fikrni ifodalash, ilmiy-tahliliy tafakkur rivojlanadi

Yondashuv turi	Maqsadi	Amaliy qo'llanilishi	Kutilayotgan natija
Ijodiy yozuv mashg'ulotlari	Nutq va tasavvurni kengaytirish	Esse, hikoya, maqola yozish	Nutq madaniyati, kompozitsion savodxonlik shakllanadi
Tanlovlar va bellashuvlar	Raqobat muhitida o'sishni ta'minlash	Fan olimpiadalari, debatlar, innovatsion loyihalar	Tanqidiy fikrlash, tezkor qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi
Mentorlik tizimi	Tajribali ustozlar orqali yo'naltirish	Har bir o'quvchiga soha mutaxassisi biriktiriladi	Professional yo'nalishda aniq maqsadlar qo'yishga yordam beradi
Ijtimoiy loyihalarda ishtirok	Jamiyatga foyda keltiruvchi fikrlarni ilgari surish	Atrof-muhit, ijtimoiy muammolar yechimi bo'yicha loyiha ishlab chiqish	Mas'uliyatli yondashuv, liderlik salohiyati shakllanadi

Bu jadval orqali ko'rinadiki, har bir yondashuvning o'ziga xos vazifasi bor va ular bir-birini to'ldiradi. Iqtidorli o'quvchilarni rivojlantirishda bu yondashuvlarning uyg'unligi katta ahamiyat kasb etadi.

Iqtidorli o'quvchilar bilan faoliyat yuritish o'ziga xos yondashuvlarni talab qiladi, chunki ularning ehtiyojlari, bilim olish tezligi va ijodiy salohiyati oddiy o'quvchilarnikidan ancha farq qiladi. Bunday o'quvchilarni aniqlash, saralash va ularga moslashtirilgan ta'lim muhitini yaratish muhim bosqichlardan hisoblanadi. Avvalo, iqtidorli o'quvchilarni aniqlash uchun ularning mustaqil fikrlashi, muammoga o'zgacha yondashuvi, tez anglash qobiliyati va yuqori motivatsiyasi

inobatga olinadi. Tanlab olingan o‘quvchilar bilan ishlashda individual va guruhviy yondashuvlar uyg‘unlashtiriladi.

Faoliyat jarayonining birinchi bosqichi — diagnostika, ya’ni o‘quvchining iqtidor yo‘nalishini aniqlash. Keyingi bosqich — rivojlantirish, bu jarayonda darsdan tashqari ijodiy mashg‘ulotlar, olimpiada va tanlovlarga tayyorlash, loyihalash asosidagi topshiriqlarni berish muhim o‘rin tutadi. Uchinchi bosqich — mustahkamlash, ya’ni iqtidorni doimiy rag‘batlantirish, natijalarni tahlil qilish va yangi cho‘qqilar sari yo‘naltirish.

Kreativ yondashuv sifatida o‘quvchilarga tanlov erkinligi beriladi: ularni o‘z qiziqishlariga mos mini-loyihalarga jalb etish, ijodiy laboratoriyalar tashkil etish, o‘qituvchilar va ota-onalar bilan doimiy aloqada bo‘lish orqali rivojlanishga turtki beriladi. Raqamli texnologiyalar, onlayn kurslar va interaktiv platformalardan foydalanish iqtidorli o‘quvchilar salohiyatini ochishga xizmat qiladi.

Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlashda muhim jihatlardan yana biri — ularning hissiy va psixologik holatini inobatga olishdir. Haddan tashqari bosim emas, balki qo‘llab-quvvatlovchi va ijodga undovchi muhit samaradorlikni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, iqtidorli o‘quvchilar bilan bosqichma-bosqich, maqsadli, kreativ va moslashtirilgan yondashuvlar asosida faoliyat yuritish, ularning salohiyatini to‘liq ochishga xizmat qiladi.

Iqtidorli o‘quvchilar bilan faoliyat yuritish, ularning o‘ziga xos qobiliyatlarini erta aniqlab, yo‘naltirish va rag‘batlantirish orqali ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan innovatsion va kreativ yondashuvlar katta ahamiyatga ega.

Birinchi bosqichda o‘quvchilarning iqtidorini aniqlash uchun amaliy va qiziqarli usullar qo‘llaniladi. Masalan, fanlararo qiziqish testlari tashkil etilib, o‘quvchilar o‘z qiziqishlarini aniq ko‘rsatadi. Shu bilan birga, turli fanlar bo‘yicha ochiq eshik kunlari orqali ularning qiziqishi va iste’dodi real vaziyatlarda namoyon bo‘lishiga imkon yaratiladi.

Keyingi bosqich — iqtidorli o‘quvchilarni rivojlantirish. Bu jarayonda ularning erkin izlanishlari uchun kreativ muhit shakllantiriladi. Masalan, mini-loyihalar ustida ishlash orqali o‘quvchilar mustaqil tahlil va tadqiqot qilishga o‘rganadi. Fanlararo integratsiyalashgan darslar, masalan, informatika va biologiya fani orqali ekologik monitoring tizimi yaratish, ularning fikrlash doirasini kengaytiradi. Badiiy tafakkurni rivojlantirish uchun esa esse va ijodiy yozuv mashg‘ulotlari tashkil etiladi.

Uchinchi bosqichda o‘quvchilarning salohiyati mustahkamlanadi. Buning uchun ular ilmiy-amaliy konferensiyalarga jalb qilinadi. “Yosh olimlar forumi”da ishtirok etish orqali o‘z loyihalarini himoya qilish, savol-javoblar orqali bilimini mustahkamlash imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, har bir o‘quvchiga tajribali mentor — ustoz biriktiriladi. Bu shaxsiy yondashuv orqali o‘quvchi chuqurroq bilim oladi, muayyan yo‘nalishda yetuklashadi. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, xususan, onlayn kurslar orqali mustaqil o‘rganish ko‘nikmalari shakllanadi.

Ushbu jarayonning amaliy va kreativ asosda tashkil etilishi o‘quvchilarning shaxs sifatida shakllanishi, mustaqil fikrlashi, ijtimoiy faolligi va ijodkorligini oshiradi. Har bir bosqichda o‘quvchi markazda bo‘ladi, o‘qituvchi esa yo‘naltiruvchi va ilhomlantiruvchi rolini bajaradi. Shu tarzda iqtidorli o‘quvchilar nafaqat ta’limda, balki kelajakda ham jamiyatda faol ishtirok etuvchi, yetuk mutaxassis bo‘lib yetishadi.

1. Fanlararo ijodiy laboratoriya tashkil etish: Bir guruh iqtidorli o‘quvchilarga fizika va san’at fanlari asosida “Nur va rang” mavzusida ijodiy loyiha topshiriladi. O‘quvchilar yorug‘lik sinishi va rang hosil bo‘lish jarayonini eksperiment orqali o‘rganib, bu asosida ko‘rgazmali installyatsiya tayyorlashadi. Bu jarayon ularning analitik va estetik tafakkurini birgalikda rivojlantiradi.

2. Mavzulashtirilgan ijodiy yozuv kunliklari: O‘quvchilarga har hafta bir mavzuda qisqa esse yozish topshiriladi, masalan: “Kelajakdagi kasbim qanday bo‘ladi?”,

“Aqli shaharlar haqida tasavvurim”, “Tabiat bilan suxbat”. Bu esa ularning obrazli fikrlashi, ifodaviy til boyligini va o‘z ustida ishlash ko‘nikmasini oshiradi.

3. Ilmiy-fantastik hikoyalar yozish mashg‘uloti: Tabiiy fanlarga qiziqqan o‘quvchilarga biologik jarayonlarga asoslangan fantastik hikoyalar yozish topshiriladi. Masalan, bir o‘quvchi inson genlarini sun‘iy o‘zgartirish orqali paydo bo‘lgan yangi jamiyat haqida hikoya yozadi. Bu mashg‘ulot orqali u ilmiy bilimlarini ijodkorlik bilan birlashtiradi.

4. Virtual muzey yaratish loyihasi: Tarixga qiziqqan o‘quvchilar o‘z guruhi bilan qadimiy yodgorliklar asosida interaktiv virtual muzey yaratadi. Ular Google Sites yoki boshqa platformalardan foydalanib, har bir ekspozitsiyani o‘rganadi, matn va tasvirlar bilan boyitadi. Bu ularning texnologiyadan foydalanish va ilmiy tadqiqot ko‘nikmasini mustahkamlaydi.

5. "O‘quvchi - o‘qituvchi" loyihasi: Iqtidorli o‘quvchi o‘ziga yaqin bo‘lgan mavzuni sinfdoshlariga o‘rgatish uchun mini-dars tayyorlaydi. Masalan, matematika fani bo‘yicha murakkab misollarni yechish strategiyasini tushuntiradi. Bu orqali o‘quvchi nafaqat bilimni chuqurlashtiradi, balki muloqot va pedagogik yondashuvlarni ham o‘zlashtiradi.

6. “Bir kun rektorman” tajribasi: Iqtidorli o‘quvchi bir kun davomida maktabdagi rahbarlik lavozimida faoliyat olib boradi. U yig‘ilishda qatnashadi, takliflar beradi, boshqa o‘quvchilar bilan muhokama olib boradi. Bu uning liderlik qobiliyatini shakllantiradi va qaror qabul qilish mas’uliyatini his qilishga yordam beradi.

7. Mahalliy muammolar bo‘yicha tadqiqot topshiriqlari: Ijtimoiy fanlarga qiziqqan o‘quvchilar o‘z mahallasida mavjud muammolar — chiqindi, suv tanqisligi, ekologik muammolar bo‘yicha tadqiqot olib boradi. Ular intervyu, so‘rovnoma, kuzatuv asosida hisobot tayyorlab, amaliy yechimlar taklif qilishadi.

8. Mobil ilova yaratish loyihasi: Informatikaga ixtisoslashgan o‘quvchilar dars jarayonlarini osonlashtiradigan oddiy mobil ilova ishlab chiqadi. Masalan,

"Inglizcha soʻz yodlash" ilovasi orqali sinfdoshlariga yordam beradi. Bu oʻquvchining dasturlash va real ehtiyojlarni anglash qobiliyatini kuchaytiradi.

XULOSA

Iqtidorli oʻquvchilar bilan ishlash taʼlim jarayonining eng murakkab, lekin eng samarali yoʻnalishlaridan biridir. Ular bilan faoliyat yuritish nafaqat individual yondashuvni, balki kreativ, interaktiv va ilgʻor metodlarni talab qiladi. Asosiy eʼtibor oʻquvchining qiziqishlarini aniqlash, ularni rivojlantirishga sharoit yaratish va mustaqil fikrlashga yoʻnaltirishga qaratilishi zarur.

Kreativ mashgʻulotlar, ijodiy yozuvlar, loyiha asosida oʻqitish va mentorlik tizimi orqali oʻquvchilarda masʼuliyat, liderlik, tashabbuskorlik kabi zamonaviy kompetensiyalar shakllanadi. Ayniqsa, zamonaviy jamiyatda iqtidorli yoshlarning salohiyatidan toʻgʻri foydalanish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga zamin yaratadi.

Shu bois, har bir pedagogning vazifasi – oʻquvchini nafaqat bilim bilan qurollantirish, balki uni ijtimoiy, maʼnaviy va aqliy jihatdan yuksaltirishdir. Buning uchun esa yangicha yondashuvlar, doimiy izlanish va kasbiy yangilanish zarur boʻladi. Iqtidorli oʻquvchilar bilan ishlashda tizimli, strategik va maqsadli harakatlar eng asosiy omil sifatida eʼtibordan chetda qolmasligi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Qodirova M. – Iqtidorli oʻquvchilar bilan ishlash metodikasi, Toshkent: Oʻqituvchi, 2020.
2. Karimova D. – Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar, Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Yoʻldoshev A. – Zamonaviy taʼlimda individual yondashuvning roli, Toshkent: Ilm ziyo, 2021.
4. Axmedova N. – Oʻquvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda samarali metodlar, Samarqand: Maʼrifat, 2022.